

بررسی و تحلیل توزیع خدمات و امکانات روستایی (مطالعه موردی: شهرستان بوشهر)

مسعود تقوایی - عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان، گروه جغرافیا
حمید ابراهیمی - کارشناس ارشد جغرافیا

چکیده

بررسی میزان امکانات و تأسیسات و خدمات اعم از تولیدی، اقتصادی، اجتماعی و رفاهی در مناطق روستایی شهرستان بوشهر هدف این مقاله قرار گرفته است. برای انجام این پژوهش از روش‌های آماری مانند میانگین، جدول متقاطع و روش گاتمن استفاده شده است. پس از بررسی و تعیین شاخص‌های مختلف و رتبه‌گذاری، آن روستایی که از نظر مجموع رتبه‌ها کمترین تعداد رتبه را به دست آورده است، بهترین رتبه و به عنوان مرکزیت دهستان در نظر گرفته شده که روستای چغادک انتخاب شده است. در پایان هم پس از تعیین مرکزیت، روستاها را براساس رتبه آنها بر روی نقشه‌ای با اشکال دایره‌ای مشخص کرده‌ایم.

واژه‌های کلیدی: رتبه‌بندی، توزیع خدمات، امکانات روستایی، بوشهر

مقدمه

اهمیت این موضوع بدین جهت است که تخصیص این گونه خدمات به مناطق روستایی عمدتاً فاقد طرح و الگوی مدونی می باشد و به ندرت مورد ارزیابی و بازنگری قرار می گیرد. در مناطق روستایی و خصوصاً در کشورهای جهان سوم، به وضوح عدم تناسب بین میزان عرضه و تقاضای خدمات و تأسیسات مشاهده می شود. این بی تناسبی زمانی به علت بی توجهی نسبت به جامعه ای یا گروهی ایجاد می شود و گاهی به دلیل عدم توانایی کشور در فراهم نمودن امکانات مورد نیاز حادث می گردد. همچنین در بسیاری از موارد این عدم هماهنگی ناشی از نداشتن روش و یا غیرکارآمد بودن در توزیع است. بنابراین این سه مقوله: در نظر گرفتن تمام گروه ها و جوامع، توانایی تأمین خدمات و کارآمدی سیستم توزیع لازم و ملزوم یکدیگرند (تقوایی، ۱۳۷۷). در این بررسی از روستاهای بخش مرکزی شهرستان بوشهر استفاده شده است، این شهرستان دارای دو بخش مرکزی و خارک می باشد و بخش خارک چون فاقد هرگونه روستایی می باشد لذا در این بررسی فقط بخش مرکزی بوشهر را معادل مناطق روستایی شهرستان بوشهر در نظر گرفته ایم.

اهداف

هدف اصلی تعیین میزان برخورداری و ساماندهی خدمات و امکانات با تأکید بر توسعه فضایی است و سایر اهداف عبارتند از:

- ۱- تعیین نیازمندی های روستاها؛
- ۲- سازوکار تخصیصی خدمات در منطقه به منظور افزایش کارایی و اگذاری خدمات و تأسیسات در حال و آینده؛
- ۳- ارزیابی استفاده از روش گاتمن در پژوهش های جغرافیایی و نهایتاً ارائه پیشنهادات در خصوص سازمان و ساختار توزیع خدمات روستایی.

روش تحقیق و منابع

برای تعیین میزان امکانات و خدمات در زمینه های مختلف، از منابع کتابخانه ای همچون فرهنگ آبادی های سال ۷۵ بهره گرفته شده و برای تکمیل آن در زمینه های دیگر از اطلاعات عمومی و از سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ استخراج گردیده است. برای تعیین موقعیت روستاها از نقشه های توپوگرافی (نقشه برداری از عوارض زمین) ۱:۱۰۰۰۰۰ مجموعه نقشه های فرهنگ آبادی ها در سال ۷۵ کمک گرفته شده و ضمن ارزیابی نقطه نظرها در تعیین مراکز دهستان های پیشنهادی، از روش های آماری نیز استفاده شده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵).

معرفی و ارائه ویژگی‌های منطقه مورد بررسی

۱- موقعیت

استان بوشهر با مساحت ۲۵ هزار و ۳۶۰ کیلومتر مربع در جنوب غربی کشور واقع شده است و مرکز آن شهر بندری بوشهر می‌باشد. در جنوب و جنوب غربی این استان به طور کامل خلیج فارس قرار گرفته است. در شمال غربی ترین نقطه خوزستان و در جنوب غربی ترین نقطه هرمزگان قرار دارد. این شهرستان دارای ۲ شهر به نام‌های بوشهر و خارک است و همچنین دارای ۲ بخش، ۲ دهستان، ۳۹ آبادی دارای سکنه و ۵ آبادی خالی از سکنه است (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵).

۲- وضعیت توپوگرافی و اقلیمی

این شهرستان سرزمینی جلگه‌ای است و دارای آب و هوای گرم و صحرایی و زمستان‌های معتدل می‌باشد. که در مجاورت دریا گرم و مرطوب و در مناطق دور از دریا گرم و خشک است. متوسط بارندگی در ده ساله اخیر در سطح استان بین ۲۰۰ الی ۲۵۰ میلی متر بوده است.

۳- توزیع جغرافیایی جمعیت

در سال ۱۳۷۵ جمعیت شهرستان ۱۸۷ هزار و ۹۱۴ نفر بوده است. از این تعداد ۱۵۲ هزار و ۳۵۴ نفر ساکن در نقاط شهری و ۳۵ هزار و ۵۶۰ نفر ساکن در نقاط روستایی بوده است.

جدول ۱- تعداد آبادی‌های دارای سکنه شهرستان بر حسب بخش به تفکیک جمعیت

جمع	۴۵۱	۹۵۵	۲۰۵۱۰	۴۹۵۲۰	۹۹۵۵۰	۱۹۹۱۰۱۰۰	۳۹۹۵۲۰۰	۹۹۹۵۵۰۰	۱۰۰۰۰
بوشهر	۱۰	۱	۵	۷	۳	۳	۸	۱	۱
خارک	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
بوشهر	۱۰	۱	۵	۷	۳	۳	۸	۱	۱

(منبع: یافته‌های حاصل از تحقیق)

تعداد آبادی‌های دارای سکنه بر حسب بخش و به تفکیک طبقات جمعیتی در جدول شماره (۱) آمده است. بر این اساس تمام ۳۹ روستای شهرستان در بخش مرکزی قرار دارد. بیشترین فراوانی نیز مربوط به روستاهای بین ۱ تا ۴ خانواری است که ۱۰ روستا را شامل می‌شود (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵).

۴- ویژگی‌های جمعیتی

عمده‌ترین ویژگی‌های جمعیتی مناطق عبارتند از:

- ۱- تعداد خانوارهای روستایی ۶ هزار و ۲۳۵ خانوار می‌باشد؛
- ۲- تعداد جمعیت ۶ ساله و بیشتر ۳۰ هزار و ۱۹۰ نفر؛
- ۳- تعداد افراد باسواد ۷۸/۳۴ درصد بوده است برای مردان ۸۴/۰۴ درصد و برای زنان

۷۲/۴۶ درصد است؛

۴- نسبت جمعیت افراد شاغل به جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر (۲۹/۲۶ درصد) و نسبت به بیکار (جوایای کار) (۱/۹۳ درصد) بوده است.

◀ تسهیلات بهداشتی و درمانی

تسهیلات بهداشتی و درمانی موجود در مناطق روستایی عبارتند از:

- ۱- تعداد پزشک ۱۴ نفر و نسبت به هر ۲ هزار و ۵۴۰ نفر یک پزشک؛
- ۲- تعداد دندانپزشک ۳ نفر و نسبت به هر ۱۱ هزار و ۸۵۳ نفر یک دندانپزشک؛
- ۳- تعداد بهیاری و مامایی ۸ نفر؛
- ۴- تعداد دامپزشک ۹ نفر؛
- ۵- تعداد خانه بهداشت ۱۲ باب و مراکز بهداشتی درمانی ۱ مرکز بوده است؛
- ۶- تعداد بهداشتیاری و ۳۲ بهورز.

امکانات، خدمات و تأسیسات موجود در مناطق روستایی جهت اطلاع از میزان امکانات موجود در مناطق روستایی، ارقامی بیش از ۴۰ عنوان مختلف گردآوری و در ۱۰ فاکتور (عامل) به شرح زیر طبقه‌بندی شده است:

جدول ۲- طبقه‌بندی امکانات خدمات و تأسیسات موجود در مناطق روستایی

تعداد خانوار	۶۲۳۵	---
تعداد جمعیت	۳۵۵۶۰	---
تعداد باسواد	۲۳۶۵۲	---
تعداد شاغلین	۷۵۰۹	---
امکانات بهداشتی	۱۱۶	مرکز بهداشتی درمانی، خانه بهداشت، پزشک، دندانپزشک، مامایی، بهورز، دامپزشک، بهداشتیاری
امکانات اجتماعی رفاهی	۶۳	آب، برق، گاز
نوع راه ارتباطی	---	آسفalte، شوسه، خاکی، مالرو
سیاسی، اداری، انتظامی	۶۰	شورای اسلامی، مرکز خدمات روستایی، شرکت تعاونی روستایی، پاسگاه نیروی انتظامی، نیروی مقاومت بسیج
پوشش رادیو و تلویزیون	۱۶۵	موج متوسط، موج افام، شبکه اول، دوم و سوم
مخابرات و ارتباطات	۷۸	صندوق پست، نمایندگی پست، تلفن، تلگراف، دسترسی به وسیله نقلیه، دسترسی به روزنامه

(منبع: یافته‌های حاصل از تحقیق)

۱- سطح برخورداری روستاها از میزان امکانات و خدمات و تأسیسات موجود در مناطق روستایی با در نظر گرفتن حد متوسط تعداد هر کدام از عامل‌های یاد شده در جدول شماره ۲ آمده است. بر این اساس، به طور متوسط ۱۶ روستا یا ۴۲ درصد روستاها دارای امکانات بالای حد متوسط یا به عبارتی برخوردار هستند و در مقابل ۱۹ روستا و ۵۱/۶۵ درصد از روستاها از متوسط امکانات محروم هستند. فقط ۲ روستا یا ۷/۳ درصد از روستاها از حد متوسط امکانات موجود در مناطق روستایی بهره‌مند می‌باشند.

جدول ۳- متوسط تعداد جمعیت، امکانات، خدمات و تأسیسات موجود در مناطق روستایی

نوع امکانات و خدمات	روستاها دارای امکانات		روستاها فاقد امکانات		جمعیت	روستاهای زیر حد متوسط
	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
تعداد جمعیت	۹۱۲	۱۰	۲۵/۶	---	۲۹	۷۴/۴
تعداد باسواد	۶۰۷	۱۰	۲۵/۶	---	۲۹	۷۴/۴
تعداد شاغلین	۱۹۳	۱۳	۳۳/۳	---	۲۶	۶۶/۷
بهداشتی درمانی	۳	۱۴	۳۵/۹	۵	۲۰	۵۱/۲
اجتماعی رفاهی	۲	۲۶	۶۶/۷	---	۱۳	۳۳/۳
سیاسی اداری	۲	۱۸	۴۶/۲	---	۲۱	۵۳/۸
رادیو تلویزیون	۴	۲۲	۵۶/۴	۱۲	۵	۱۲/۸
مخابرات ارتباطات	۲	۱۸	۴۶/۱	۳	۱۸	۴۶/۱

(منبع: یافته‌های حاصل از تحقیق)

در یک ارزشگذاری نسبی در صورتی که راه‌های آسفالت‌ه و شوسه را به ترتیب خوب و متوسط در نظر بگیریم و راه‌های خاکی جیب رو و مالرو را نامناسب بدانیم؛ در این طبقه‌بندی ۳۴ روستا یا ۸۷ درصد دارای راه ارتباطی خوب و ۲ روستا یا ۵ درصد دارای راه ارتباطی متوسط و ۳ روستا یا ۸ درصد از راه ارتباطی ضعیف برخوردار هستند. این ارقام یاد شده یعنی وجود بیش از ۸۷ درصد از روستاها با امکان ارتباطی مناسب و خوب، نشان دهنده توجه مسئولین به این راه‌ها می‌باشند. در جدول شماره (۴) دسترسی روستاهای شهرستان و رتبه آنها مشخص شده است. در جدول (۵ الف) ما فاصله هر روستا را با هم بر اساس کیلومتر با توجه به نقشه روستایی سال ۷۵ با مقیاس ۱:۱۰۰۰۰۰۰ حساب کرده‌ایم. این جدول به صورت ماتریسی آورده شده است. در جدول شماره (۴ ب)، فاصله‌هایی را که در جدول (۵ الف) آورده شده به صورت دقیقه زمان بندی

ادامه جدول شماره ۴ الف - مربوط به دستبسی و رتبه آن در روستاهای بخش مرکزی شهرستان بوشهر

رتبه	جمع	هکتار	نیروگاه انسی	مروارید	صدف	انقلاب	سرمل	نوبره	مستثنی	چفادگی	چاه کوتاه	جزیره شیخ	تل سیه	تل اشکی	بنگرگاه	اسلام آباد	احمدی	آب طولی	هفت جوشن
۱۲	۱۳۳۲	۷۴	۷۶	۷۸	۷۳	۷۴	۳۹	۴۱	۳۲	۵۵	۳۷	۴۸	۵۷	۴۸	۷۸	۷۶	۳۷	۴۳	۵
۱۹	۱۹۲۶	۷۹	۸۱	۸۳	۷۸	۷۸	۴۶	۴۵	۳۶	۵۹	۵۳	۵۵	۶۱	۵۵	۸۵	۸۳	۴۱	۵۰	۲
۱۳	۱۳۹۳	۷۸	۸۰	۸۲	۷۷	۷۸	۴۵	۴۴	۳۳	۵۸	۵۲	۵۴	۶۰	۵۴	۸۴	۸۲	۴۰	۴۹	۲
۵	۱۳۷۴	۶۶	۶۸	۷۰	۶۵	۶۶	۳۱	۳۳	۲۳	۴۶	۳۹	۳۹	۴۸	۳۶	۷۰	۶۸	۱۶	۳۱	۳۱
۲	۱۱۶۹	۴۶	۴۸	۵۰	۴۵	۴۶	۱۸	۲۰	۱۱	۳۳	۲۸	۲۰	۴۰	۳۶	۵	۴۸	۱۶	۲۱	۳۱
۷۸	۱۸۱۷	۹۱	۹۳	۹۵	۹۰	۹۱	۵۴	۵۶	۴۸	۶۹	۶۷	۷۰	۸۱	۶۲	۹۵	۹۳	۵۳	۵۷	۲۲
۹	۱۳۳۲	۷۸	۸۰	۸۲	۷۷	۷۸	۴۰	۴۳	۳۳	۵۵	۵۱	۵۰	۶۷	۴۴	۸۲	۸۰	۳۹	۴۳	۹
۱۰	۱۳۳۵	۷۸	۸۰	۸۲	۷۷	۷۸	۴۰	۴۳	۳۳	۵۵	۵۱	۵۰	۶۷	۴۴	۸۲	۸۰	۳۹	۴۳	۹
۱	۱۱۰۶	۶۵	۶۷	۶۹	۶۴	۶۵	۲۹	۳۲	۲۲	۴۳	۳۵	۳۷	۴۴	۳۴	۶۹	۶۷	۲۷	۲۹	۲۰
۴	۱۷۵۹	۷۰	۷۲	۷۴	۶۹	۷۰	۳۲	۳۵	۲۶	۴۳	۳۳	۳۴	۴۴	۴۰	۶۴	۶۲	۲۵	۲۵	۹
۲۰	۱۵۵۲	۸۶	۸۸	۹۰	۸۵	۸۶	۵۳	۵۶	۴۵	۴۳	۵۶	۵۸	۷۷	۵۵	۹۰	۸۸	۴۷	۵۰	۲۱
۲۰	۲۰۱۷	۹۷	۹۹	۱۰۱	۹۶	۹۷	۶۰	۶۲	۵۳	۷۵	۵۳	۵۴	۸۷	۶۸	۱۰۱	۹۹	۵۹	۶۲	۲۸
۱۸	۱۴۷۶	۸۳	۸۴	۸۶	۸۱	۸۲	۴۵	۴۸	۳۹	۶۰	۵۶	۵۴	۷۲	۵۳	۸۶	۸۴	۴۴	۴۸	۱۷
۷	۱۳۰۱	۷۶	۷۸	۸۰	۷۵	۷۶	۴۰	۴۳	۳۳	۵۵	۵۱	۴۸	۶۶	۴۵	۸۰	۷۸	۲۸	۴۰	۵
۶	۱۲۸۷	۷۵	۷۷	۷۹	۷۴	۷۵	۳۹	۴۲	۳۳	۵۴	۵۰	۴۸	۶۶	۴۳	۷۹	۷۷	۲۸	۴۲	۵
۲۶	۱۳۳۰	۹۱	۹۳	۹۵	۹۰	۹۱	۵۸	۶۱	۵۰	۷۰	۶۱	۶۳	۸۲	۶۰	۹۵	۹۳	۵۳	۵۵	۲۶
۱۷	۱۳۳۰	۹۲	۹۵	۹۸	۹۱	۹۲	۴۶	۴۵	۳۶	۶۹	۶۹	۶۰	۸۲	۵۶	۹۶	۹۴	۴۵	۵۰	۵

(تصحیح: پانته‌های حاصل از تحقیق)

ادامه جدول شماره ۴ الف - مربوط به دسترسی و رتبه آن در روستاهای بخش مرکزی شهرستان بوشهر

۸	۱۲۰۷	۴۹	۷۱	۷۳	۴۷	۴۹	۲۲	۲۲	۲۵	۱۵	۴۱	۲۴	۲۳	۴۴	۴۵	۲۱	۲۱	۲۴	۲۵	۲۰	۹
۳	۱۱۸۲	۴۱	۴۳	۴۳	۴۰	۴۱	۲۲	۲۲	۲۵	۱۷	۲۸	۲۳	۲۳	۴۴	۴۵	۲۱	۲۱	۲۲	۲۳	۲۳	۰
۱۴	۱۴۱۹	۸۵	۸۷	۸۹	۸۴	۸۵	۳۹	۳۹	۴۲	۳۳	۵۴	۵۴	۵۴	۴۹	۴۹	۸۹	۸۷	۲۸	۳۴	۰	۲۳
۲۳	۱۴۵۷	۴۵	۴۷	۴۹	۴۴	۴۷	۸۲	۸۲	۸	۱۱	۲۳	۲۳	۱۱	۲۴	۲۴	۷۱	۴۸	۱۲	۰	۳۴	۱۴
۱۴	۱۳۹۴	۵۷	۵۹	۴۱	۵۸	۵۹	۱۲	۴	۴	۵	۱۴	۲۴	۲۸	۲۸	۱۰	۴۳	۴۰	۰	۱۲	۲۸	۲۲
۲۸	۲۳۸۴	۵	۲	۲	۵	۲	۴۹	۴۹	۴۰	۴۵	۴۴	۴۸	۵۸	۵۴	۴۴	۵	۰	۴۰	۴۸	۸۷	۴۲
۲۷	۲۳۸۵	۴	۴	۲	۵	۴	۷۰	۷۰	۴۱	۴۴	۴۵	۴۹	۷۰	۵۷	۴۵	۴۵	۰	۴۰	۴۸	۸۷	۴۲
۱۹	۱۵۴۴	۴۳	۴۵	۳۷	۴۴	۴۵	۱۵	۷	۲۸	۲۲	۲۲	۴۴	۴۴	۴۴	۴۵	۴۴	۴۳	۷۱	۴۹	۴۹	۴۱
۲۱	۲۰۱۹	۲۲	۲۵	۲۷	۲۳	۲۵	۳۹	۳۹	۲۸	۲۳	۱۲	۴۴	۴۴	۰	۴۵	۴۴	۱۰	۵	۴۹	۴۹	۲۱
۲۲	۲۰۴۴	۴۴	۴۸	۷۰	۴۵	۴۵	۲۸	۲۰	۲۱	۲۱	۵۲	۰	۴۸	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۲۲
۲۵	۱۷۲۱	۴۱	۴۳	۴۵	۴۰	۴۰	۲۰	۸۸	۱۵	۱۵	۲۳	۰	۴۸	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۲۳
۲۴	۱۷۱۳	۴۱	۴۳	۴۵	۴۳	۴۳	۲۴	۲۴	۲۴	۲۱	۰	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۲۳
۱۱	۱۳۳۸	۴۲	۴۴	۴۴	۴۳	۴۳	۲۴	۲۴	۲۴	۰	۲۱	۱۵	۱۵	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۲۳	۱۷
۲۱	۱۵۲۷	۵۷	۵۹	۴۱	۵۸	۵۹	۱۰	۰	۷	۰	۱۴	۴۰	۴۰	۲۸	۲۸	۴۰	۴۰	۴۰	۴۲	۴۲	۲۳
۲۲	۱۴۴۷	۷۸	۷۰	۷۳	۴۹	۷۰	۰	۱۰	۵	۴۴	۲۴	۲۸	۲۸	۲۸	۱۵	۷۰	۴۹	۱۲	۸۲	۳۹	۲۳
۲۳	۲۲۱۹	۵	۲	۲	۴	۰	۷۰	۵۹	۴۴	۴۴	۴۵	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۲۳
۲۴	۲۲۴۴	۱	۵	۴	۰	۴	۴۹	۵۸	۴۲	۲۲	۲۲	۴۰	۴۰	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۴۴	۲۳
۲۹	۲۳۱۷	۷	۵	۰	۴	۲	۲۲	۴۱	۴۱	۴۵	۴۵	۷۰	۷۰	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۷	۲۳
۲۴	۲۳۴۳	۵	۰	۵	۵	۲	۷۰	۵۹	۴۴	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۲۳
۲۵	۲۲۸۰	۰	۵	۷	۱	۵	۷۸	۵۷	۴۲	۴۱	۴۱	۴۴	۴۴	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۴۳	۲۳

(منبع: یافته‌های حاصل از تحقیق)

معرفی شاخص های مورد نظر در این پژوهش

آنچه که نقاط روستایی یک منطقه (شهرستان یا بخش) را نسبت به نقاط روستایی مناطق دیگر دارای مزیت نشان می دهد، بر خورداری و بهره مندی از عوامل و امکانات زندگی مناسب تر در آن منطقه است. این عوامل و امکانات می توانند رفاهی، بهداشتی، درمانی، اداری و سیاسی و باشد. در این بررسی شاخص ها و عوامل کلیدی که دارای اهمیت بیشتری است مورد استفاده قرار گرفته است. در راستای این هدف، آمار و اطلاعات مربوط به ۳۱ شاخص مورد استفاده قرار گرفت. این شاخص ها به شرح ذیل می باشد:

الف) شاخص های اداری و سیاسی

- ۱- نسبت روستاهای برخوردار از شورای اسلامی؛
- ۲- نسبت روستاهای برخوردار از مرکز خدمات روستایی؛
- ۳- نسبت روستاهای برخوردار از شرکت تعاونی روستایی؛
- ۴- نسبت روستاهای برخوردار از پایگاه مقاومت بسیج؛
- ۵- نسبت روستاهای برخوردار از پاسگاه نیروی انتظامی؛

ب) شاخص های رفاهی

- ۶- نسبت روستاهای برخوردار از آب لوله کشی تصفیه شده؛
- ۷- نسبت روستاهای برخوردار از آب لوله کشی تصفیه نشده؛
- ۸- نسبت روستاهای برخوردار از نعمت روشنایی برق؛
- ۹- نسبت روستاهای برخوردار از گاز لوله کشی شده؛

ج) شاخص های بهداشتی و درمانی

- ۱۰- نسبت روستاهای برخوردار از حمام؛
- ۱۱- نسبت روستاهای برخوردار از مراکز بهداشتی درمانی؛
- ۱۲- نسبت روستاهای برخوردار از داروخانه؛
- ۱۳- نسبت روستاهای برخوردار از خانه بهداشت؛
- ۱۴- نسبت روستاهای برخوردار از پزشک؛
- ۱۵- نسبت روستاهای برخوردار از دندانپزشک؛
- ۱۶- نسبت روستاهای برخوردار از دندانپزشک تجربی؛
- ۱۷- نسبت روستاهای برخوردار از بهیار و مامایی روستایی؛
- ۱۸- نسبت روستاهای برخوردار از بهداشتیاری؛
- ۱۹- نسبت روستاهای برخوردار از بهورز؛
- ۲۰- نسبت روستاهای برخوردار از دامپزشک؛

د) شاخص های فرهنگی و اجتماعی

- ۲۱- درصد روستاهای زیر پوشش رادیو (موج متوسط)؛
- ۲۲- درصد روستاهای زیر پوشش رادیو (موج اف ام)؛

- ۲۳- درصد روستاهای زیر پوشش شبکه اول سیما؛
 ۲۴- درصد روستاهای زیر پوشش شبکه دوم سیما؛
 ۲۵- درصد روستاهای زیر پوشش شبکه سوم سیما؛
 ه) شاخص‌های زیربنایی
 ۲۶- نسبت روستاهای برخوردار از صندوق پست؛
 ۲۷- نسبت روستاهای برخوردار از نمایندگی پست؛
 ۲۸- نسبت روستاهای برخوردار از تلگراف؛
 ۲۹- نسبت روستاهای برخوردار از وسایل نقلیه؛
 ۳۰- نسبت روستاهای برخوردار از روزنامه.

در بین شاخص‌ها، از شاخص آموزشی، به دلیل عدم وجود اطلاعات لازم در سرشماری نفوس و مسکن در سال ۷۵ استفاده نشده است. سطح بندی خدمات و امکانات روستاها در جدول شماره (۶) آورده شده است. برای این بررسی از روش گاتمن استفاده شده است. یکی از روش‌های اسکالوگرام که برای محاسبه میزان و تعیین نظام سلسله مراتبی سکونتگاه‌ها به کار برده می‌شود، فن (میزان سنج نهایی) گاتمن می‌باشد. در این روش از وجود یا عدم وجود مؤسساتی که خدمات و فعالیت‌های اقتصادی را فراهم می‌کنند، به عنوان ضابطه و معیار اصلی برای تعیین سلسله مراتب استفاده می‌کنند. از آنجایی که این روش تکیه بر خدمات و امکانات مراکز سکونتگاهی دارد، می‌تواند روش مناسبی محسوب شود، هر چند این روش به عامل زمان توجه ندارد و نداشتن یک دیدگاه آینده‌نگر از نقاط ضعف آن محسوب می‌شود؛ اما در این کار تحقیقی عامل زمان و دسترسی به آن اضافه شده و این ضعف برطرف گردیده است. ولی با توجه به وجود یا عدم وجود خدمات و امکانات در ارتباط با اهمیت مراکز سکونتگاهی به لحاظ جمعیت، موقعیت جغرافیایی، نقش و عملکرد مراکز سکونتگاهی و حوزه عملکردی آن، باعث کارایی مناسب این روش می‌گردد. در این جدول در ستون اول سکونتگاه‌ها، در ستون دوم جمعیت، در ستون بعد جمعیت فعال بین ۱۵ تا ۶۴ ساله آورده شده است. در ستون‌های بعد هم شاخص‌های مختلف که در بالا ذکر شد، آورده شده است. در یک ستون جمع خدمات و امکانات در هر روستا مشخص شده و در ستون آخر هم براساس جمع خدمات، به آن روستایی که بیشترین مجموع خدمات را به دست آورده، بهترین رتبه تعلق گرفته است و دیگر روستاها هم به همین منوال رتبه‌گذاری شده است.

جدول شماره ۶ الف - سطح‌بندی خدمات و امکانات روستاهای شهرستان بوشهر سال ۱۳۷۵

ردیف خدمات	جمع خدمات	31	30	29	28	27	26	25	24	23	22	21	20	19	18	17	16	15	14	13	12	11	10	9	8	7	6	5	4	3	2	15-	جمعیت	دیندار سونگامها
1	اندام حسن											1	1	1																	24	36		
2	اندام شمالی							1	1	1	1	1	1	1										1	1	1					8	20		
3	اندام جنوبی							1	1	1	1	1	1	1											1	1					6	15		
4	تل بوی											1	1	1													1				8	11		
5	حصن نظام							1	1	1	1	1	1	1										1	1	1	1	1	1	1	18	32		
6	حصرد							1	1	1	1	1	1	1	1										1			1	1	42	76			
7	جزایر							1	1	1	1	1	1	1											1	1				60	119			
8	رشتی							1	1	1	1	1	1	1											1					91	167			
9	زردکی سفلی							1	1	1	1	1	1	1										1	1					11	19			
10	زردکی سفلی							1	1	1	1	1	1	1										1	1					47	69			
11	زندان											1	1	1																6	7			
12	سپاهی							1	1	1	1	1	1	1																10	16			
13	حصاری							1	1	1	1	1	1	1											1					71	117			
14	ترکله							1	1	1	1	1	1																	7	7			
15	آبمهرخانه							1	1	1	1	1	1	1										1						190	320			
16	گرونی براد							1	1	1	1	1	1	1										1	1					2	7			
17	کوه بند							1	1	1	1	1	1	1										1	1					763	1419			
18	سوزی							1	1	1	1	1	1	1										1						128	222			
19	محمد شامی							1	1	1	1	1	1	1																42	83			
20	بوکرگزی							1	1	1	1	1	1	1																84	125			
21	بوکرگزی سفلی							1	1	1	1	1	1	1											1	1				88	190			
22	آبمهرخانه							1	1	1	1	1	1	1																22	34			
23	آب شریک							1	1	1	1	1	1	1											1	1	1	1	1	781	1485			
24	احمدی							1	1	1	1	1	1	1											1	1				388	734			
25	اسلام بود							1	1	1	1	1	1	1											1	1	1	1	1	1061	1740			
26	اندک گاه							1	1	1	1	1	1	1											1	1	1	1	1	921	1790			
27	تل شکی							1	1	1	1	1	1	1																370	704			
28	تل سیاه							1	1	1	1	1	1	1																268	502			
29	جزیره شیب							1	1	1	1	1	1	1																1318	2953			
30	بوکرگزی							1	1	1	1	1	1	1																1088	1972			
31	جندق							1	1	1	1	1	1	1																5982	11974			
32	حسینی							1	1	1	1	1	1	1																307	555			
33	دیاره							1	1	1	1	1	1	1																1484	3048			
34	مرغل							1	1	1	1	1	1	1																151	270			
35	مقناب							1	1	1	1	1	1	1																245	296			
36	مخف							1	1	1	1	1	1	1																1072	1890			
37	مروارید							1	1	1	1	1	1	1																447	725			
38	نورگه تسی							1	1	1	1	1	1	1																198	198			
39	میلاد							1	1	1	1	1	1	1																902	1893			

جدول شماره ۷- مربوط به انواع رتبه‌ها و رتبه نهایی روستاهای شهرستان بوشهر

ردیف	نام روستا/کادها	وضع راه وضع طبیعی منطقه	وضع راه وضع طبیعی منطقه	مسکونی	جمعیت	پسران مرد	بسران زن	خانوار مرد	خانوار زن	رتبه دستوری	رتبه خدمات	جمع رتبه ها	رتبه نهایی
۱	احشام حسن	۷	۶	۲۹	۲۹	۲۲	۲۸	۲۲	۲۲	۱۲	۲۷	۲۲۸	۳۰
۲	احشام شمالی	۷	۶	۳۰	۳۲	۲۶	۳۷	۲۶	۳۷	۲۹	۳۱	۳۰۸	۳۹
۳	احشام شرقی	۷	۶	۳۲	۳۵	۳۷	۳۵	۳۲	۳۵	۳۳	۳۳	۳۶۰	۳۵
۴	تک بیبی	۱	۱	۳۵	۳۶	۳۵	۳۱	۳۵	۳۱	۵	۳۸	۳۵۱	۳۳
۵	حسن نظام	۶	۶	۳۱	۳۱	۲۹	۳۳	۲۹	۳۳	۲	۳۴	۲۲۸	۲۹
۶	حمود	۶	۶	۲۸	۲۷	۲۷	۲۵	۲۷	۲۷	۲۸	۱۸	۲۱۷	۲۷
۷	حیدری	۷	۶	۲۰	۲۴	۲۶	۲۳	۲۶	۲۳	۱۵	۲۷	۱۸۵	۲۰
۸	روستی	۷	۶	۲۲	۲۸	۲۲	۲۸	۲۲	۲۸	۲۷	۲۰	۱۹۶	۲۲
۹	زردکی سفلی	۶	۷	۳۳	۳۳	۳۴	۳۰	۳۴	۳۷	۹	۳۹	۲۴۳	۳۱
۱۰	زردکی سفلی	۷	۷	۲۷	۲۷	۲۸	۲۶	۲۷	۲۶	۱۰	۳۴	۲۶۵	۲۶
۱۱	زندان	۵	۵	۳۷	۳۷	۳۷	۳۶	۳۷	۳۶	۱	۳۷	۲۷۳	۳۶
۱۲	سویلی	۶	۷	۳۴	۳۴	۳۱	۳۴	۳۴	۳۴	۴	۳۵	۳۵۵	۳۴
۱۳	عسکری	۶	۷	۲۳	۲۵	۲۴	۲۴	۲۴	۲۳	۲۰	۲۶	۲۰۲	۲۵
۱۴	تراکه	۶	۷	۳۹	۳۹	۳۳	۳۹	۳۳	۳۹	۳۰	۳۸	۲۹۸	۳۸
۱۵	قلعه سوخته	۶	۷	۱۷	۱۶	۱۸	۱۶	۱۸	۱۶	۱۸	۱۸	۱۶۱	۱۷
۱۶	کریلایی مراد	۶	۷	۳۶	۳۸	۳۸	۳۵	۳۸	۳۹	۷	۳۹	۲۷۹	۳۷
۱۷	کره بند	۷	۶	۹	۱۰	۱۰	۱۰	۹	۹	۶	۶	۷۴	۵
۱۸	سمرزی	۶	۷	۱۸	۱۹	۲۰	۱۸	۲۰	۱۹	۲۶	۳۵	۱۶۳	۱۸
۱۹	محمد شاهی	۶	۷	۲۱	۲۶	۲۵	۲۷	۲۵	۲۶	۱۷	۱۷	۱۶۱	۲۱
۲۰	نورکار غربی	۶	۷	۳۵	۳۳	۳۳	۳۱	۳۳	۳۳	۸	۳۳	۱۹۹	۲۴
۲۱	نورکار سفلی	۶	۷	۱۹	۲۱	۲۱	۱۹	۲۱	۲۲	۳	۲۲	۱۵۹	۱۵
۲۲	ظفت جوش	۶	۷	۲۶	۳۰	۳۰	۲۹	۳۰	۳۰	۱۶	۱۷	۲۵۱	۳۲
۲۳	ظف طویل	۶	۷	۸	۹	۹	۹	۹	۹	۱۱	۱۱	۹۷	۱۰
۲۴	احمدی	۶	۷	۱۲	۱۲	۱۳	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۴	۱۱۹	۱۱
۲۵	اسلام آباد	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۷	۳۸	۳	۸۶	۶
۲۶	بندر گاه	۶	۷	۵	۶	۷	۵	۸	۷	۲	۳	۹۶	۹
۲۷	تل ننگی	۷	۷	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۳	۱۹	۱۹	۱۲۲	۱۲
۲۸	تل سبزه	۶	۷	۱۴	۱۵	۱۷	۱۶	۱۷	۱۵	۳۱	۲۸	۱۶۱	۱۶
۲۹	میرزا نوبت	۶	۶	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳۲	۸	۶۵	۳
۳۰	بچه کوه	۷	۳	۴	۴	۶	۷	۷	۶	۲۵	۶	۷۳	۴
۳۱	جغاده	۶	۶	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۲۴	۲	۴۵	۱
۳۲	حسینکی	۶	۷	۱۵	۱۴	۱۵	۱۴	۱۵	۱۴	۱۱	۱۱	۱۲۸	۱۳
۳۳	بویره	۶	۷	۲	۲	۲	۲	۲	۲	۲۱	۹	۶۱	۲
۳۴	سرمل	۶	۷	۱۶	۱۸	۱۹	۱۷	۱۹	۱۸	۲۲	۲۲	۱۶۷	۱۹
۳۵	انقلاب	۶	۷	۲۴	۱۷	۱۴	۲۲	۱۴	۱۷	۳۳	۳۳	۱۹۸	۲۳
۳۶	صناب	۶	۷	۱۱	۵	۵	۳	۵	۵	۲۴	۴	۹۱	۷
۳۷	مروارید	۶	۷	۱۰	۱۲	۱۲	۱۱	۱۲	۱۲	۳۹	۳۹	۱۴۲	۱۴
۳۸	نورنگه تسی	۶	۷	۲۸	۲۰	۲۸	۱۶	۲۸	۱۶	۳۶	۳۶	۲۲۸	۲۸
۳۹	حالیه	۶	۷	۶	۸	۸	۶	۸	۸	۲۵	۷	۴۴	۸

نتیجه گیری و پیشنهادها

در این بررسی با استفاده از ۳۱ شاخص توسعه که آمار و اطلاعات آن بر مبنای سرشماری عمومی فرهنگ و آبادی‌ها سال ۱۳۷۵، تهیه و جمع‌آوری گردیده و با استفاده از روش آنالیز گاتمن، درجه توسعه یافتگی و تعیین مرکزیت روستاهای شهرستان بوشهر به طور مجزا محاسبه و تعیین گردیده است؛ بدین ترتیب علاوه بر مشخص شدن میزان نسبی توسعه یافتگی هر یک از روستاها، تفاوت بین آنها و رتبه هر یک از آنها نیز معین شده است.

۱- در بین روستاهای شهرستان بوشهر، فقط روستای چغادک به عنوان مرکزیت دهستان معرفی می‌گردد و دیگر نقاط روستایی زیاد از این قابلیت برخوردار نیستند.

۲- چنانچه بنا بر روش گاتمن، تعیین میزان توسعه یافتگی و تعیین مرکزیت نقاط روستایی شهرستان را براساس هر یک از گروه‌های شاخص‌های توسعه بکار بندیم، این نتیجه کلی حاصل می‌شود که در مورد شاخص‌های رفاهی و فرهنگی اجتماعی، همگرایی و تجانس مابین نقاط روستایی شهرستان وجود دارد؛ در صورتی که در زمینه امکانات بهداشتی درمانی و زیربنایی عدم تجانس و واگرایی احساس می‌گردد.

۳- تعیین درجه توسعه یافتگی نقاط روستایی شهرستان به تفکیک روستا، این نقطه یادآور می‌شود که از مجموع ۳۹ روستا، ۴۲ درصد یا ۱۶ روستا دارای امکانات بالای حد متوسط، ۱۹ روستا یا ۵۱/۶۵ درصد محروم از امکانات یا زیر حد متوسط و ۲ روستا یا ۷/۳ درصد به طور متوسط برخوردار از امکانات و خدمات می‌باشند.

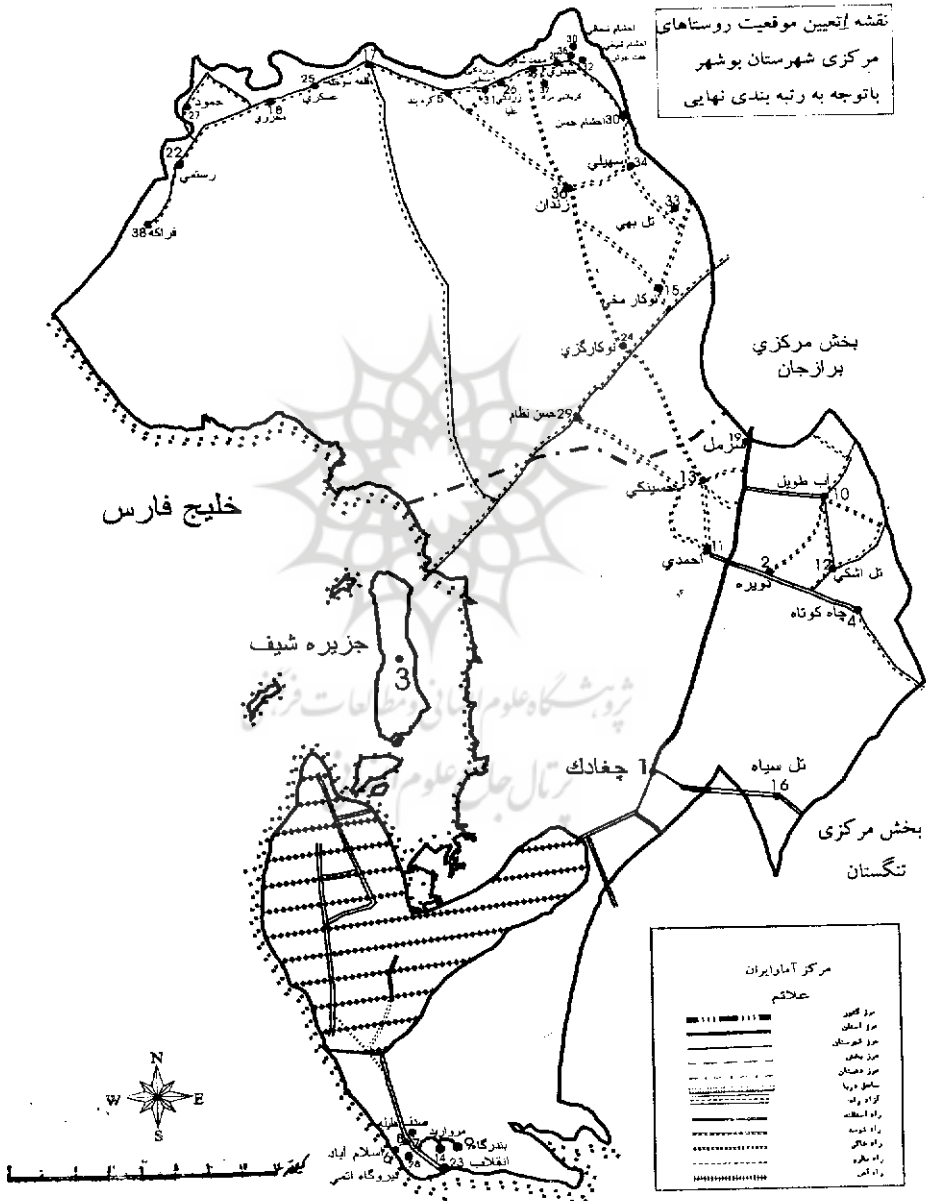
۴- روستاهای چغادک، دویره، بندرگاه و شیف به عنوان پیشرفته‌ترین نقاط روستایی شهرستان و روستاهای احشام شمالی، فراکه و کربلایی مراد به عنوان محروم‌ترین نقاط روستایی شهرستان شناخته می‌شوند.

۵- نکته قابل توجه اینکه، در درون روستاهای شهرستان، آن روستاهایی که به خود شهر بوشهر نزدیکتر بوده‌اند؛ از نظر شاخص جمعیتی نسبت به روستاهای دورتر از نسبت بالاتری برخوردار هستند.

۶- اینک به نظر می‌رسد که به منظور توسعه روستایی در شهرستان، می‌بایست گام‌های اساسی در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی برداشته شود، تا بدین وسیله بتوان عدم تعادل‌های بین منطقه‌ای و درون منطقه‌ای را به حداقل ممکن تقلیل داد. در جهت تحقق این مهم علاوه بر سرمایه‌گذاری ملی، فراهم نمودن زمینه به کارگیری سرمایه‌های کوچک منطقه‌ای در کنار توسعه فرهنگی و اجتماعی و استفاده بهینه از توانمندی‌های محیطی از ضرورت‌های اساسی به حساب می‌آید؛ تا در میان مدت بتوانیم روستاهای محروم را به نیمه‌محروم و روستاهای نیمه‌محروم را به برخوردار تبدیل کنیم و در بلندمدت نیز شاهد توسعه و برخورداری تمامی نواحی روستایی منطقه باشیم.

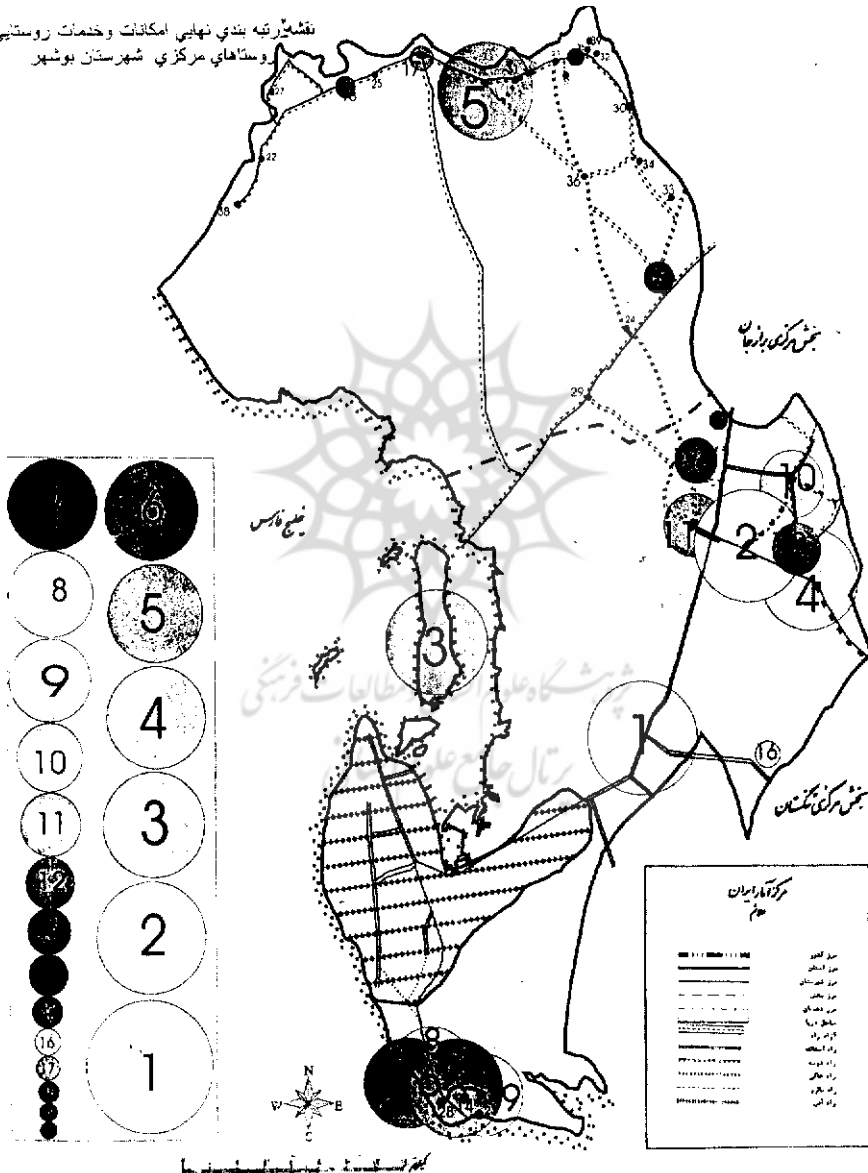
نقشه

نقشه (۱) مربوط به موقعیت روستاهای مرکز شهرستان بوشهر می باشد. در این نقشه در کنار هر روستا رتبه آن نیز مشخص شده است؛ این رتبه همان رتبه نهایی می باشد.
نقشه شماره ۱

در نقشه (۲) روستاها براساس رتبه بندی نهایی آنها با اشکال دایره ای با سازه های مختلف، از بزرگ به کوچک، از رتبه ۱ الی ۲۰ در نقشه مشخص شده و از رتبه ۲۰ الی ۳۹ فقط با اعدادی در کنار هر روستا مشخص شده است.

نقشه رتبه بندی نهایی امکانات و خدمات روستایی
 روستاهای مرکزی شهرستان بوشهر

منابع

- ۱- تقوایی، م (۱۳۷۷). «میزان آشفستگی توزیع خدمات روستایی و ساماندهی آن»، مجله علوم انسانی سیستان و بلوچستان.
- ۲- مرکز آمار ایران (۱۳۷۵). «فرهنگ و آبادی‌ها»، استان بوشهر، شهرستان بوشهر.
- ۳- افشار سیستانی، ا (۱۳۶۹). «نگاهی به بوشهر»، جلد اول، نسل دانش، چاپ اول، ص ۳۳.
- ۴- مرکز آمار ایران (۱۳۷۵). «فرهنگ و آبادی‌ها»، شهرستان بوشهر.
- ۵- اداره راه و ترابری استان بوشهر (۱۳۷۵). اطلاعات منتشر نشده.
- ۶- ابراهیم زاده، ع (۱۳۸۰). «تعیین درجه توسعه یافتگی نواحی روستایی سیستان و بلوچستان»، مجله علوم انسانی دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- ۷- مؤمنی، م (۱۳۷۷) «اصول و روش‌های برنامه‌ریزی ناحیه‌ای»، چاپ اول، انتشارات گویا، ص ۱۶۵.
- ۸- مرکز آمار ایران (۱۳۷۵). «سرشماری عمومی نفوس و مسکن»، استان بوشهر.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی